

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
 Budapest, V. Koháry-utca 4. II.
 Telefonszám: Lipót 974-24.
 Minden pénz a lelkészi hivatal címére
 küldendő.

Felelős szerkesztő:
JÓZAN MIKLÓS
 Munkatársak:
 Botár Imre   Buzogány Anna
 dr. Csiki Gábor

Megjelenik havonként.
 Előfizetési ára:
 Egy évre . . . . . 4 pengő

Torda: 1568.

HATÁRKÖVEK

Pozsony: 1848.

az unitárius egyház történetében. Ezekben a helyeken mondta ki az országgyűlés előbb Erdélyre, azután egész Magyarországra nézve, hogy **az unitárius vallás bevett vallás** (recepta religio).

Az unitárizmus a békerevizió szolgálatában

TARTALOM:

- Ecce Sacerdos Magnus** || Főszerkesztő
- Az unitárizmus a béke-
 revizió szolgálatában** || Dr. Enyedy Róbertné
- Egy a szükséges dolog** || P. b
- Amerika magyarbarát-
 ságának titka** || Dr. Csiki Gábor

H i r e k

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, V. Koháry-utca 4. II.
 Telefonszám: Lipót 974-24.
 Minden pénz a lelkeszi hivatal címére
 küldendő.

Felelős szerkesztő:
JÓZAN MIKLÓS
 Munkatársak:
 Botár Imre   Buzogány Anna
 dr. Csiki Gábor

Megjelenik havonként.
 Előfizetési ára:
 Egy évre . . . . . 4 pengő

Torda: 1568.

HATÁRKÖVEK

Pozsony: 1848.

az unitárius egyház történetében. Ezeken a helyeken mondta ki az országgyűlés előbb Erdélyre, azután egész Magyarországra nézve, hogy **az unitárius vallás bevett vallás** (recepta religio).

Ecce Sacerdos Magnus . . .

„Non recuso laborem.”

„Nem riadok vissza a munkától” — hirdeti jelmondatában Magyarország új biboros hercegprimása, aki mostanában vonult be székvárosába, hogy elfoglalja az árván maradt érseki széket. Diszes méltóságába nem a maga akaratából, hanem Isten különös kegyelméből jutott. Ilyen körülmények között kétszeresen átérzi magasztos hivatását, amely a Hivek millióinak és minden igaz magyar léleknek ígéret és áldás. . . A külső fény és pompa nem téveszti meg; mert kebelében hordja a legszebb dekorációt, a föld egyszerű gyermekeinek arany szívét.

Hogyha apja mesterségét folytatva, mint közönséges cserepesmester Deákiban marad, akkor is kitűnt volna kortársai között. Ő — a tizenegyedik gyermek a családban. Már csak ezért is nemeslevelet érdemelt volna. A munka nemeslevelét, amelynél nagyobb jutalmat és kitüntést nem ismerünk. Ott volt ez már a kisdíák batyujában, amikor ifjui lelkesedéssel bekopogott Pannonhalma várszerű kapuján, hogy életét és Istentől nyert talentumait az Anyaszentegyház és a magyar Haza javára szentelje. És ott volt ez a nemeslevél a bencés barát, Jusztinián testvérkámzsája alatt, amelyet most felsőbb hívásra az ország első közjogi méltóságának zászlós tisztevel, a Sacerdos Magnus bibortalárjával és hermelinjével cserélt föl. És ott van a nemeslevél abban az egyszerű szónoki beszédben, amellyel Esztergomban az ország színe előtt ünnepélyesen elfoglalta szent hivatalát: idézve és beindítva ezen a földön a „szeretet országát.”

Kérdezzétek meg Tőle, hogy vajjon melyik nehezebb az ő tüneményes pályafutásában: a kámzsa, vagy a hermelin. Mert amint én látom, minden primási méltósága mellett, még ma is büszke az apja mesterségére. Ott se vallana szégyent. Neki egyformán könnyű a kalapács, a toll és a pásztorbot. Ezek alkotják szép harmóniában elrendezve az ő cimerét. S fölötté védőangyalként ott lebeg: az Igazság és a Béke. . . „Justitia et Pax.”

Az isteni Gondviselés történelmi missiót szánt neki. Azt akarta, hogy tetőfedője legyen Szent István birodalmának, amellyel a véres világháboru után úgy bántak a nagy nemzetek, mint a játékszerrel a rossz gyermekek. Romokban hever itt minden. Mindent újból kell építeni, nem riadva vissza a munkától. . . Nem riadva vissza a munkától, mindent újból kell építeni. . . „Non recuso laborem” — szeretném százszorosán hangoztatni szerte a hazában, hogy hallja meg mindenki. Az is, aki ébren van. Az is, aki téli álmodat aluszik. Hogy megrázkódjának sirjaikban még a halottak is!

Abból a szűk cellából, ahol a fejedelmi Duna hullámai fölött emelkedő sziklavárban első királyunk született, — onnan indulj ki történelmi missiód betöltésére, Jusztinián barát, magyar nemzetünk főpásztora! Ajkodon az egyszerűség varázsával, kezedben a béke olajágával, szivedben az evangélium szeretetével, lelkedben az igazság lángpallosával . . . „Ad maiorem Dei gloriam . . .” Amen.

Szerkesztő.

Az unitárizmus a békerevizió szolgálatában

Felolvasásom megtartását két körülmény teszi aktuálissá, egyik a **Rothermere akció**, amelyet minden magyar aggodó szívvel kísér figyelemmel s amely talán az egyetlen bizonyítéka annak, hogy tudunk még a végszükségben együtt érezni, tudunk még ugyanazokért az ideálokért lelkesedni s ha kell tudunk még együtt is dolgozni. A másik körülmény sajnos épen az ellenkezőt bizonyítja: a legkiválóbb történettudósaink indítottak mozgalmat és láttak munkához azért, hogy átdolgozzák a magyar történelmet, hogy megfosszák a nemzeti küzdelmeket protestáns jellegűktől s ezért le kell idejében szegezni még mikor a munka eredményessége nem teszi kívánatosná a babérok megnyirbálását, hogy a mi kicsi egyházunk volt az a mustármag, amely a békerevizió gondolatát kipattantotta abban az időben, amikor a nagy összeomlás mindent magával sodró romjai alatt nem is gondolhatott az ember másra csak a saját bőrének az épségére.

Vizsgáljuk meg a dolgot abban a sorrendben, ahogy egymás után következnek. 1918. novemberében az unitárius egyházi képviselő tanács Kelemen Lajos atyánkfia által készített és hazánk történetét főbb vonásokban a honfoglalástól a mai napig ismertető iratot küldetett az angol és amerikai hitrokonainkhoz, hogy közöttük kedvező hangulatot keltsenek különösen az erdélyi hazarész iránt.

Ugyancsak 1918.-ban a három erdélyi püspök, a róm. kath., a református és az unitárius, közös memorandumot intéztek a békekonferenciához, amelyben vázolták a magyar egyházak és az ország kétségbeejtő helyzetét. A Brit és külföldi unitárius társulat akkor elhatározta, hogy küld valakit hozzánk, aki a helyzetet tanulmányozza és jelentést tegyen, hogyan és milyen

módon segíthetnének rajtunk. Reverend Drummond vállalkozott a nehéz és veszélyes utra.

Drummond ur Párison keresztül jött hozzánk és ott találkozott Bliss tábornokkal, aki a békekonferencián Amerikát képviselte és harcolt Magyarország földrajzi egysége megtartásának érdekében. Agyagból és gipszből kiformázta Magyarországot és így illusztrálta, hogy az ország feldarabolása milyen lehetetlen gondolat. Bliss tábornok is arra szölitotta fel Drummond urat, hogy visszamenet az adatait bocsássa rendelkezésére. Drummond ur volt az első ember, aki mint a Brit és külföldi unitárius társulat követe 1919 október 20 és 28-a között Kolozsvárt járt és tájékozódást nyert az erdélyi unitárius egyház román uralom alatti viszonyairól. Rövid ottléte alatt kiterjedt figyelme mindenre, amit az egyház biztonsága és fejlődése érdekében angol testvéreinknek tudomására hozni szükségesnek tartott. Az ő ott tartzkodása indította meg tulajdonképpen azt a mozgalmat, amely 1926-ban meghiusította a román királyné amerikai utjának célját s amelyből kipattant Bowie ur, Lord Price és mások bevonásával 1920-ban a Friends of Hungary Magyarország barátai társasága, ahonnan aztán a Rothermere akció is kinőtt.

De tartsunk sorrendet! Drummond nagytiszteletű ur előbb Angliában majd Amerikában hirdette a velünk történt igazságtalanságokat s a magyar unitáriusok fájalmát. Az ő jelentése nyomán az Amerikai unitárius szövetség igazgatósága az erdélyi egyház helyzetének enyhítésére bizottságot alakított. Ez a bizottság 42000 dolláron felül gyűjtött. Az alap kezelésére és az erdélyi unitáriusok meglátogatására három tagu delegációt küldtek ki 1920-ban, amelyet az Amerikai unitárius misszió néven ismerünk, tagjai

*) a Dávid Ferenc Egylet 1928 január 13 iki esté-lyén felolvasta: dr. Enyedy Róbertné, Pünkösti Mária dr.

Snow és Metcalf nagytiszteletű urak és az Egyesült Államok egyik tartalékos repülő tiszte Wilte ur voltak. A bizottság, Eliot Samuel az Amerikai Unitárius Szövetség elnökének utasításai szerint, összesen 105 várost és falut látogatott meg Erdélyben. Kilenc egyházközség kivételével eljutott az összes erdélyi unitárius egyházközségbe. A román megszállás óta ennek a misszióknak a tagjai voltak az első külföldiek, akik ilyen alaposan beutazták Erdélyt, három hónapot töltöttek ott. S bár utasításuk volt arra, hogy minden politikai vonatkozást kerüljenek s ezt az utasítást meg is tartották, látogatásuk mégis az egész erdélyi magyar társadalom öröm ünnepe volt. Segélyt és biztatást hoztak, hogy velünk vannak és tovább is támogatnak. Ujra élesztették mindenütt az egymáshoz tartozandóságot és a régi szeretet és barátság érzését, hitet és bizalmat öntöttek a megpróbáltatások sulya alatt roskadozó lelkekbe.

Tapasztalataikat* a következő megállapítással kezdik: Tekintet nélkül arra, vajjon teoriailag indokolt-e ennek a területnek átengedése vagy nem, több mint két millió nyugati műveltségű és erkölcsű egyént helyez egy félig keleti erkölcsű és műveltségű nép uralma alá. A Balkán fertőt kiterjeszti egy országra, amely eddig ment volt tőle. Az a véleményük, ha Erdély önállósága nem biztosítatik legalább is olyan mértékben, mint azt Anglia a bur háború után Dél Afrikának megadta: a magyarok számára egyáltalán lehetetlen lesz az országban maradás, a magyar intézmények rohamos hanyatlásnak fognak indulni és rövidesen kipusztulnak. Ugy látszik, állapítják meg, hogy a román politika kezdettől fogva szándékosan erre a célra irányul. Ennek a politikának eredménye a magyar lakosság teljes egységessé tömörülése az új uralommal szemben. Ott tartózkodásuk előtt nem gondolták, hogy olyan fokú szolidaritás, mint amilyennel találkoztak egyáltalában elérhető. Katolikus, református, unitárius és zsidó, az arisztokrácia, a középosztály és a parasztság mind egyé lettek. Mindenféle különbség megszűnt ez előtt a közös érdek előtt. Minden rangú román tisztviselők oly sikerrel működtek közre egy meggyalázó terrorral dolgozó elnyomási politika gyakorlati megvalósításában, hogy ott is, hol ezen politika iránya azonnal megváltozna, több mint egy generáció életét venné igénybe, míg az utolsó másfél év szülte keserűség, gyanakvás és ellenséges érzület leküzdhető lenne. A román kormány románizálási kísérleteinek eszközei Erdélyben a számkivetés és a telepítés, az üldözés és a terror.

A békekonferencia döntése előtt hűségeskü követelése, a hivatalnok osztály kivándorlási mozgalmának megindítója s ennek következmé-

nye: Erdély elárasztása egy új román septiben kinevezett tisztviselő karral. Nagyszámu román özőnlött Erdélybe különböző célokból. Először jöttek a tisztek családjai, aztán a tisztviselők, tanárok és tanítók családjaikkal, majd a boltosok, akiknek a javára a magyaroktól rekvirálták el az üzleteket. Mikor a régi kolozsvári egyetemet, mint román intézményt megnyitották, hallgatókat is kénytelenek voltak importálni.

A kicsinyes üldözések legjellemzőbb esete, hogy az unitárius püspök kellően lefordított kérvényét az igazgató tanács ülésének megtartása érdekében visszautasították, mert az ősi pecséten „unitárius püspök” szavak magyarok maradtak. Bár a városi lakosság legnagyobb része magyar, a nemzeti és egyházi ünnepeken kötelesek román zászlót kitűzni.

A román ünnepeket is kötelesek megtartani. A nemzeti emlékműveket lerombolták. A csendörök önkényeskedésének semmi sem áll útjában. Meggyőzöttek arról, hogy az atrocitások hozzátartoznak egy jól megfontolt politikához, amelynek célja, hogy a magyar lakosságot állandó félelemben tartsák.

Felsorolnak botozási eseteket is, némelyeket azért botoztak meg, mert fegyvereket találtak náluk másokat azért, mert ilyeneket nem találtak s ezért az a gyanu terhelte őket, hogy elrejtették azokat.

Az erdélyi egyházakra vonatkozólag megjegyzi, hogy ezeket a román kormány kétségtelenül a nemzeti érzület főerősségének tekinti s bizonyos tekintetben ez így is van, mert felekezet és nemzetiség igen szoros összefüggésben van egymással Erdélyben, a magyarok mind reformátusok, róm. katolikusok unitáriusok vagy lutheránusok, a románok vagy görög katolikusok vagy görög keletiek. Eleget láttak ahhoz, hogy meggyőződhessenek arról, hogy az egyházi intézmények gyöngítését a romanizálás gyors sikere érdekében szükségesnek tartják. Mint-hogy csak az unitárius egyház viszonyainak tanulmányozására volt megbízásuk, a románoknak csak ezzel az egyházzal, valamint az általuk személyesen megismert lelkészekkel szemben tanúsított magatartásairól tesznek jelentést. Mindamelllett a többi magyar felekezetek viszonyait is eléggé ismerik ahhoz, hogy megállapíthassák, hogy a románok szempontjából az erdélyi magyar egyházak mind egyforma bánásmódban részesülnek. Több mint 100 pap eleget mondott nekik az új hódítók felől szerzett tapasztalatairól. A román politika mint általában, a lelkészekkel szemben is, a vezetőszerere hivatottak elnyomására tör. Az egyik lelkészt azért tartóztatták le kálvinista kollégájával együtt, mert a románok Budapestre való bevonulásakor templomaikban nem kondultak meg a harangok. Egy másikat azért csuktak be, mert a románellenes

* Transylvania under Roumainien Rule. Report of the American commission. 1920.

érzelmű. Másokat letartoztattak, mert püspökük rendelete értelmében megkísérelték a felekezeti iskolák létesítését. Bár a nemzeti kisebbségek védelméről szóló szerződés, egyházi és iskolai ügyekben teljes helyi autonómiát biztosít nekik. Istentiszteletek kivételével gyűlések tartása csak egy cenzor jelenlétében és külön engedély kikérése mellett lehetséges.

Az egyházak gyöngítésének leghathatósabb eszköze az agrár reform. Ennek a törvénynek gyakorlati alkalmazása meggyőzte őket arról, hogy a magyar egyháznak hatalmának és befolyásának csökkentésére használják. Az egyházi törzs vagyona legnagyobb része földbirtokban fekszik. Az egyes birtoktestek nem tulságos nagyok terjedelmük egyházközségenként változik. A legtöbb faluban van elég törzsvagyon, hogy 10-30 hold jusson a lelkésznek, valamivel kevesebb a tanítónak s egy s más jövedelem még fennmaradjon épületek karbantartására s egyéb kiadásokra. Gyakran van erdő is a lelkész és a tanító téli szükségleteinek kielégítésére. A lelkésznek némely természetbeni és munkabeli szolgáltatásakon kívül a földje a jövedelemforrása. Az egyház a maga egészében nem rendelkezik nagyobb földbirtokkal termő földje 3723 m.-hold. Az első kisajátítási eset, amelyben az egyház is érdekelve volt 1920 júniusban fordult elő. Az ebben hozott bírói határozat úgy tekintendő, mint amely előre megpecsételi az összes egyházi alapítványok sorsát. A Kolozsvár melletti Bányabükk határában fekvő 250 m.-hold szántó, sokkal nagyobb erdőség és 3 malomból álló birtokról van szó, ezeket mind elvetették. A birtokért fizetendő ár 1913-as érték szerint állapított meg, eszerint az egyház kevesebbet kap, mint az 1/10-ét annak, amit akkor kapna, ha szabadkézből adná el. Különben is ez a birtok látta el a kolozsvári unitárius kollégiumot veteményekkel és fával s a rendelet értelmében csak tényleges művelés elé eső föld vehető el, tehát erdő és malom nem, sem pedig a tanügyi intézmények fenntartására szolgáló birtokok. A bányabükki birtok meglátogatása után látták, hogy fest gyakorlatban a földbirtok reform. A parasztok, kiknek kiadták a földet 60 koronás bérösszegért, minthogy rendelkeztek annyi földdel, amennyit megművelni tudtak, 100 koronáért továbbadták egy spekulánsnak, aki aztán annak adta ki, aki az egyháztól bérelni szokta. A román megszállás előtt az erdélyi gyermekek vagy állami vagy államilag segélyezett felekezeti iskolába jártak. A román hatóságok mindent elkövettek, hogy az iskolákat elnyerjék. Az erdélyi magyarok azonban bizalmatlanok a román állami iskolákkal szemben s a legtöbben nem akarják gyermekeiket odajáratni. Mivel úgy érzik, hogy az iskolák a romanizálás szolgálatába állíttatnak, az egyházak számos új felekezeti iskolát létesítettek, jövedelmük csökkenése ellenére is vállalva az azzal járó

súlyos pénzügyi terheket. Néhol a hatóságok nem avatkoztak az új iskola létesítésébe, másutt nem engedélyezték felekezeti iskolák létesítését s a gyermekeket erőszakkal az állami iskolákba kényszerítették.

Némely helyen nem elleneztek az új iskolák létesítését, hanem törekvésük kapzsi irigységgel arra irányult, hogy az iskolák épületeit és felszerelését megszerezzék.

A nemzeti kisebbségekről szóló s a románok által 1919 december 9.-én aláírt szerződés megszegését 4 pontban foglalják össze:

1. az egyházi alapítványok földbirtokainak kisajátítása.

2. községeknek és felekezeteknek tulajdonát képező épületek lefoglalása és lakbérkövetése a jogos tulajdonostól azok használatáért.

3. a fentemlített szerződés kiköti, hogy olyan városokban és vidéken, ahol tekintélyes számú nemzetiségi, felekezeti vagy nyelvi kisebbséghez tartozó román alattvalók laknak, ezek a kisebbségek tekintetbe veendőek az állami, városi, vagy más közalapítványból iskolai, vallási vagy jótékony célokra juttatott összegek, hovatfordításánál, illetőleg méltányos arányban részesítendőek ezen összegek élvezetében.

4. Az 1919. december 9.-i szerződés megállapítja, hogy a magyar optánsoknak jogukban áll ingatlanaikat megtartani. Viszont a románok nagyon sok embernek megtiltották, hogy addig Magyarországra menjen, míg erdélyi ingatlanainak nem adott.

Az 1920-as missziós bizottság jelentése ezzel véget ér, de nem ér véget fáradságos utjuknak jóhatása az unitárius egyházra. Az ő indítványukra nyert meghívást Dr. Csiki Gábor nagytiszteletű ur Angliába és Amerikába, azzal a célzattal, hogy fölszinen tartsa az érdeklődést a magyar unitárius egyház iránt „Leirhatatlan a az megható jóindulat és meleg szeretet, ahogyan fogadták az általa képviselt ügyet” írja Csiki nagytiszteletű ur. „Intézményesen tetőt öltött a testvériség csodás gondolata.” Minden erdélyi magyar unitárius egyházközség testvért nyert egy amerikai egyházközségben, ugyanannyira, hogy az amerikai egyházak költségvetésükbe beállították a testvér magyar egyház segélyezését. Hogy az a segélyezés mit jelent az unitárius egyházra nézve világosan kifejezi Ferencz József főtiszteletű püspök ur 1921-évi jelentésében: „Ez az összeköttetés amerikai és angol testvéreinkkel ránknézve erkölcsileg, szintugy mint anyagilag egyaránt megbecsülhetetlen s ők is érzik és méltányolják ezt, hova tovább mind nagyobb jelét adva irántunk, mint az idősebb testvér iránti rokonszenvedés és jóindulatunknak.”

1922-ben újabb bizottság indul el, ennek a tagjait Dr. Eliot Sámuel amerikai unitárius társulat közgyűlésén a következő szavakkal bocsátotta utnak: „Az 1920-as bizottság csüggedő

sziveket új életre élesztve, fájdalmakat gyógyítva, terheket enyhítve mindenféle meglátogatta majdnem az összes erdélyi egyházakat. Még mindig igaz, hogy erdélyi egyházaink idegenek saját szülőföldjükön, az erdélyi testvéreink nem lelik honjukat saját hazájukban. Megvannak fosztva anyagi forrásaiktól, amelyekből eddig éltek. Aggódások kinozzák őket. Sok nyomorúságot kell elviselniük. Ezért elhatároztuk, hogy a nyár folyamán ismét egy bizottságot küldünk Cornish, Perkins és Spreight urak személyében, az angliai egyház képviselőjében Redfern lelkész ur is hozzájuk csatlakozik, hogy vigyenek számukra lelki erőt, bátorítást és az ő jövőjükért aggódó testvéri szeretetünk zálogát. Feladatuk keresztény segítség és a szeretet munkája."

Az 1922-es bizottság jelentésének* bevezetésében utal a romániai teljesen kaotikus viszonyokra, amelyekben az unitáriusok és mások is élnek. Megállapítja, hogy az összes kisebbségi egyházak érzik a nehézségeket. A romániai hivatalos körök úgy kezelték Erdélyt, mint hódított területet, de hiányzott belőlük, hogy enyhén fejezzék ki magukat, a szimpátia a megszerzett ország intézményei iránt, amelyek egy régi és magas kulturát képviseltek. Amit az unitáriusokról mondanak áll az összes nem görög keleti egyházakra. Jelentésük két részre oszlik: az első az egyesek, a második az egyházak intézményeinek helyzetére vonatkozik.

I. Egyéni szabadság tekintetében a viszonyok javultak, a testi bántalmazások megszűntek, a terror kora lejárt, de az emberek ezreinek helyzete tragikusan nehéz. Előbbi foglalkozásukat vagy elvesztették, vagy annyira megváltozott, hogy állandó nagy szenvedés jutott nekik osztályrészül. A falusi lakosság általában kevesebbet szenved, mint a városi, mert maga termeli táplálékát s fonja-szővi öltözetét. A városi lakosság helyzetét különösen súlyosbitja a lakáskérdés. Kolozsvár lakosságának 1/3-ad része új betelepülő, ezeknek lakás kell, élni kell s lakik és él az erdélyi lakosság terhére.

II. Megállapítják, hogy a régi intézmények az összes nem görög keleti iskolák, kollégiumok, templomok sohasem voltak nagyobb veszedelemben. Vagy vak a román kormány a különféle kulturális élet kifejlődésének lehetőségével szemben, vagy megfontoltan akarja kiirtani ezeket az intézményeket abban a reményben, hogy a magyar lakosság el fogja hagyni Erdélyt és így Erdély teljes okurációját könnyebben végrehajthatja.

— Egy román tiszt azt mondta: „Jobb egy tönkre ment ország, amely a románoké, mint egy virágzó, amely a másoké.” A kisebbségi egy-

házak egy régi nyugati civilizáció kifejezői és táplálói, a román kultúra pedig keleties izü. Aktivitásuk és befolyásuk jelenlegi megszorítása, kikerülhetetlenül megsemmisíti életüket, ha továbbra is így fog tartani. A részletekre térve rámuattnak arra, hogy egyfelől (miután 2 évig semmit sem juttatott nekik) államsegélyt ad a kormány a papoknak, másfelől az egyházak és iskolák alapítványait, amelyekből ezek fenntartották magukat elveszi. Az unitárius egyház 7000 holdjából 5000-t elvettek s valóban a román kormány ugyanazokat az intézményeket teszi tönkre és fossza ki, amelyeket ugyanakkor államsegélyben részesít. Erdélyen kívül elő ember a felekezeti iskolák bezárásának jelentőségét fel sem tudja fogni. **El kell fogadják a 4 kisebbségi egyház képviselőinek azt a véleményét, hogy az iskolák kérdése az erdélyi nép létkérdése.** A román kormány különben is garantálta a felekezeti iskolák fenntartását s ez a kötelezettsége része a szövetségeseivel való megegyezésnek, ha ezt a kötelezettségét nem tartja meg, épen ilyen könnyedén eltekinthet egyéb szerződéses kötelezettségeitől is. Ésszerű felügyelet megilleti az iskolák felett, de nem veheti el a felekezeti iskolák épületeit és a hosszú idő óta alkalmazott tanítókat nem helyettesítheti románokkal. Bár az összes felekezeti iskolák készek voltak alkalmazkodni tanításukban az új uralomhoz az iskolákat és kollégiumokat a kormány eljárása most folytatja és ha így folytatja egészen meg fogja semmisíteni.

Beszámolnak az elemi iskolák, kollégiumok és 50 erdélyi egyházközség meglátogatásáról. A jelentésnek ebben a részében azt vették tervbe, hogy az erdélyi élet képét vázolják azoknak a honfitársuknak, akik olyan hosszan és nagylelkűen segítik hittestvéreiket. Leírnak benne minden meglátogatott templomot, a lelkészt és családját, a fogadtatást és megemlítik, hogy melyik amerikai egyházközség adoptált testvérei, sőt nem egy helyt még azt is, hogy milyen ellátásban volt részük. Minden feltűnik nekik és feljegyzésre méltónak tartanak mindent, ami eltér az ő viszonyaiktól: a tejes kávé felszolgálási módja, a cséplés, a szövés, az alsóbb nép kézcsókja feljebbvalóinak (nagy zavarban voltak, mikor nekik is kezét akartunk csókolni) a cimbalom, a fatányéros, hogy a báró Kemény kocsisa nem akart elindulni, ha más kocsis megelőzi stb. Ezek az epizódok kedvessé teszik leírásukat s nagyon alkalmasak arra, hogy az olvasó figyelmét ébren tartsák.

A legjobban az lepte meg őket, hogy a kolozsvári prefektus csodálkozott azon, hogy egy-nél több felekezet létezik egy országban. Sőt még azt is megkérdezte tőlük, hogy az Egyesült Államokban több felekezet van-e? Teljesen ért-

* Transylvania in 1922. Report of the Commission sent by the American and British Unitarian Churches to Transylvania in 1922.

hetetlen előttük, hogy az erdélyi felekezetek uralmuk előtt egyenlő elbánásban részesültek. A prefekt állítása szerint még a trónörökösnek is új dolog, több felekezet ugyanabban az országban. Rámutatnak arra, hogy milyen óriási nehézségek lehetnek egy olyan országban, ahol az ország kormánya a modern civilizációban gyökerező különféleséget nem ismeri, s időt kér arra, hogy ezt a gondolatot megszokhassa. Az egyházi tanácsal tartott ülésükön résztvettek a kisebbségi egyházak unitárius képviselőin kívül Nagy főtisztelendő püspök ur, Balázs kanonok ur és a luteránus egyház egy világi képviselője is. Nagyjában összefoglalva megállapították, hogy három nagy veszedelem fenyegeti a kisebbségi egyházak intézményeit:

Az első nagy veszedelem, hogy a román kormány elveszi az ősi egyházi birtokokat, amelyek eddig tisztességes megélhetést biztosítottak számukra.

A második nagy veszedelem, hogy a 300-nál kisebb lélekszámú egyházközségektől megvontak mindenféle állami segítséget s ezzel a kisebbségi egyházakat általában véve 25%-os államsegély redukció érte. Felteszik azt a kérdést milyen biztosíték marad a többi egyházközség számára, ha a 300 lélekszámú egyházközségek önkényesen megszüntethetők? Ha ezeknek a falvaknak a lakóssága az egyház szolgálatát igénybe akarja venni és minden erdélyi igényt tart, keresztre, vallásoktatásra, egyházi esküvőre és temetésre, kénytelen lesz a görög keleti papokhoz fordulni.

A harmadik nagy veszedelem a kisebbségi alapítványi birtokok elkobzása. A román agrártörvény célja a kormány szerint a nagy nemesi birtokok kis birtokokra való felosztása, papíron elfogadhatónak látszik, de a gyakorlatban igazságtalanul hajtják végre. Kikötötték ugyan, hogy a földért fizetni fognak, de az 1914-es árakat veszik tekintetbe s körülbelül a birtok egy évi jövedelmét fizetik értük, ami egyszerűen elkobzás. Az agrár törvényt kiterjesztik az iskolák és egyházak földjére is, úgy, hogy az amerikai segítség nélkül sok egyházközség elpusztult volna. Nagy református főtisztelendő püspök ur megállapítja, ha ezt az elkobzási eljárást be nem szüntetik azok az intézmények, amelyek létezésüket legnagyobb részben az alapítványoknak köszönhetik, elvesznek. Ferencz József főtisztelendő püspök ur protestált az államsegélyben részesülő kisebbségi egyházak lélekszámának önkényes megállapítása ellen, de választ nem kapott. Megállapítják, hogy az elnyomásnak egyik igen gyakran előforduló formája, hogy a bíróságok határozataikat nem adják írásban, továbbá, hogy nem bocsátanak ki idézéseket s nem közlik a felekkel a tárgyalás idejét. Külön megfigyelőket kell alkalmazniok, hogy megtudják, mikor kerül földbirtokuk ügye tárgyalásra. Többször hallották: „ne felejtsek el, hogy Romániá-

ban nincs törvény, nincs bíróság.” Ez azt jelenti, hogy a bíróságok olyan megbízhatatlanok és annyira egyéni módszerrel dolgoznak, hogy nem érdemlik meg a bíróság nevet. Megállapítják, hogy a románok megfosztották az egyházakat vagyonuktól, de egyúttal minden ipari kereskedelmi és pénzügyi intézményt és céget is kényszerítettek arra, hogy reszesedésük több, mint felét engedjék át nekik. Minden vállalat elnöke román kell legyen. Ennek következtében a magyarok elveszítik birtokaikat és jövedelmeiket és képtelenek segíteni az iskolákat és az egyházakat. Összállítják, hogy melyik egyháztól mennyi földet vettek el: a római katolikus egyháznak 26000 holdja volt, ebből 7 gimnáziumot és 7 bentlakó intézetet tartott fenn s azonkívül segélyezte az egyházközségeket. Ha az agrárreformot végrehajtják, eddigi jövedelmének csak 5%-át fogja megkapni s ezzel legfeljebb egy gimnáziumot s egy iskolát tarthat fenn. A reformátusok 21000 holdjából 9 gimnáziumot és 9 bentlakó intézetet tartottak fenn, ugyanaz a sors vár rájuk is mint a római katolikusokra. Az unitáriusok 6887 hold alapítványi földjét mind elvették. A fekezeti iskolákat különböző ürügy alatt bezáratták.

Ezek között az ürügyek közt felsorolják: az egyház által adott tanítói fizetések elégtelenségét; a jelenleg iskolai célokra használt tantervek kicsiségét, ott ahol a tulajdonképeni iskolát ők maguk vették el; nem iskolai célokra is vettek el iskola épületeket, pl. a kolozsvári református leányotthon szép épületét női veneriás betegek kórházává alakították át, viszont az átmenetileg bérelt épületben levő intézetet bezárták Brassóban a római katolikusok 200 árvát ellátó 18. századi alapítású árvaházát lefoglalták, mindössze 18 római kath. árvát hagytak az épület egyik sarkában, a többi román árvákkal népesítették be. A román kormány azt állítja, hogy a tanítók vagy alkalmatlanok a román nyelv tanítására, vagy megtagadják azt, bár ők a bukaresti egyetemen átképző tanfolyamokat rendeztek számukra. Megállapítják, hogy sok tanár vett részt az átképző tanfolyamon, de jórészüket a nagy kiadás akadályozta a részvételben, de ezek is tanultak otthon és jelentkeztek a vizsgára. A jelenlegi kormány az angol nyelv tanítása helyett a francziát követeli, különösen sérelmes az az unitárius és a református iskolákra, mert meg akarja őket fosztani angol és amerikai összeköttetéseik jövőbeli fenntartásától.

Azt indítványozzák, hogy Románia az 1919. december 9.-én aláírt szerződés szerint, ismerje el és tartsa tiszteletben mindazokat a magyar törvényeket, amelyek teljes autonómiát, vallásszabadságot és egyenlő jogokat biztosítottak az összes bevett felekezetek számára Erdélyben és Magyarországon azon részen, amelyet Romániához csatoltak. Tartsák tiszteletben a római kato-

likus, református, unitárius és lutheránus magyar egyházaknak magyar nemzeti jellegét és egyenlő jogokat adjanak nekik egymáshoz való összeköttetésükben. A 4 kisebbségi egyház tagjai semmiképen sem akadályoztasanak, sem az állam, sem a polgári hivatalnokok, sem az egyházi hatóságok által vallásgyakorlásukban, sem istentiszteleteikben, sem vallásos meggyőződést és érzést kifejező összejöveteleiken, sem szertartás- és énekes könyveik, templomaik, iskoláik, harangjaik, temetőik és a Gergely-féle naptár szerinti semmiféle ünnepük megtartásában, amint ezek világosan meg vannak állapítva saját egyházi alkotmányukban és ne kényszerítsenek senkit sem arra, hogy ezenkívüli ünnepeket számontartson, (kivéve az állami ünnepeket, mint vakációt).

Az egyházak autonómiája, amelyet a románok elismertek, feltételezi, hogy ezek az egyházak maguk hozhatják törvényeiket egyházi működésük egészére. Az egyházi autonomia jogán hozott törvényeknek életbeléptetése, amennyiben nincsenek ellentétben az állam törvényeivel, nem szorulnak kormány jóváhagyásra. Az egyházak minden fajta iskolát és más jótékony intézményt állíthassanak fel saját hatáskörükben. Maguk állapíthassák meg a tanítástervét, gondoskodjanak tankönyvekről és tanító személyzetről iskoláikban. A gyermekeknek meg kell engedni, hogy bármely szüleik által kiválasztott iskolába járassanak. Az egyházak meghagyandók földjeik és minden ingóvagyonuk birtokában, amelyek egyházi és oktatási célt szolgálnak. Hasonló birtokok a jövőben is elfogadhatók; idegen államok hitsorsosaitól is fogadhatnak el segítséget. Az alapítványi birtokok mentesek legyenek az állami ellenőrzés alól. Az egyházak szólásszabadságot élvezzenek. Támogassa az állam az egyházak vallásos és oktatói munkáját. Iktassák törvénybe az állam és az egyházak közös megegyezésével a segélyezés mértékét, mégpedig 1919. januártól kell ezeket a segélyeket visszamenőleg fizetni. Az erdélyi magyar egyházaknak a magyarországi egyházakkal való régi alkotmányos egysége fenntartandó és elfogadandó. Az ó romániai testvéregyházak úgy tekintendők mint az erdélyi anyaegyházak függelékei.

Végül foglaljuk a jelentés az erdélyi magyar hivatalnok kérdéssel is és megállapítja, hogy bár a hágai egyezmény értelmében a tisztviselőket hűségeskü letételére nem kényszeríthették a békeszerződés megkötése előtt, ezt mégis követelték 1919 tavaszától kezdve. Viszont 1920 júniusban a békeszerződés megkötése után, nem fogadták el a hűségesküre jelentkezőket. Sem fizetést, sem nyugdíjat nem kapnak az államtól 3 év óta és műveltségüknek és társadalmi helyzetüknek meg nem felelő életet folytatnak. Családjukkal együtt körülbelül 10.000 emberről van szó, akiknek sorsát külön

kiemelve ajánlják az európai és amerikai jótékony egyletek figyelmébe.

Amint látjuk ebben a jelentésben a bizottság már nemcsak az unitárius egyház, hanem, mellette az összes kisebbségi egyházak ügyeit megemlíti. Mégis Erdélyben is, külföldön is megtámadták az unitáriusokat, Erdélyben a román kormány fokozottabb mértékben élt vissza hatalmával az egyházzal szemben; külföldön meg azzal akarták diszkreditálni a bizottságok jelentéseit, hogy lám a többi egyházak nem panaszkodnak, csak az unitáriusok állítják, hogy sérelmeik vannak.

Ez amegfontolás készítette a külföldi unitáriusokat arra, hogy a többi kisebbségi egyházak külföldi képviselőit is bevonják munkájukba.

Mielőtt azonban a következő jelentésre rátérnék, megemlítem, hogy a 22-es bizottság kezdeményezésére tárgyalások indultak meg Bostonban és Londonban, a menekülés által ezekkel megszorodott magyarország unitárius hívek lelki gondozásának előmozdítása és az unitárius egyetemi hallgatók elhelyezése érdekében. Ezeken a tanácskozásokon Drummond ur a Nemzetközi Vallási Konferenciák főtitkára újabb nagy szolgálatot tett a magyar unitáriusoknak. Drummond ur az angol és Forbes ur az amerikai unitárius társulat képviselőjében 1923. júliusban megvásárolták a Rákos-utca 3. szám alatti missziós házunkat. 1924. május 24-én a szegedi egyetem „kincses Kolozsvar bujdosó egyeteme” Drummond urat iránta érzett hála jeléül diszdoktorrá avatta, aki köszönő beszédében rámutatott arra a hősies magatartásra, amellyel az egyetem a rája szakadt súlyos szerencsétlenséget elviselte.

Annak a vádnak a megdöntésére, hogy csak az unitáriusok panaszkodnak, Newyorkban Cornish úrnak kezdeményezésére Vallási és nemzeti kisebbségek jogait védő liga alakult, amely 1924 nyarán újabb bizottságot küldött Erdélybe; ebben a bizottságban az unitáriusokon kívül reformátusok és lutheránusok is képviselve voltak, még pedig Amerikából Beach presbitérianus, Schaeffer református, Angliából Hurn unitárius lelkész által, akik utjukat Cornish ur az Amerikai Unitárius Szövetség főtitkára vezetésével tették meg. Hivatalos jelentésük a román kormány válaszát is tartalmazza. Ez a bizottság utját egyenesen Bukarestnek vette, tagjai jelentkeztek a román kormánynál és az udvarnál és bejelentették, hogy meg akarják vizsgálni az erdélyi magyar egyházak és iskolák helyzetét, hogy ezekről jelentést tegyenek. A kormány s különösen a királyné lekötelező szívélyességgel fogadták őket, s minden lehető tiszteletet megadtak nekik. Kisérőket, tolmácsokat, külön vonatokat, állami autokat ajánlottak fel, s megígérték, hogyha konkrét panaszokat terjesztenek eléjük, azonnal orvo-

solni fogják azokat. Kijelentették, hogy a román állam a legmesszebbmenő tiszteletben tartja szóban és tettben a kisebbségek jogait a nemzetek szövetségének elvei szerint. A román kormány nem fél a kisebbségek jelenlegi helyzetének pontos megismerésétől, mást sem óhajtának, minthogy a bizottság a maga egészében hallgassa meg a kisebbségek panaszait és a vitás kérdések román megvilágítását.

Hangsúlyozták, hogy a múltban a románok sokat szenvedtek az előző bizottságok félremagyarázásától és előítéleteitől, ők maguk is szükségesnek vélték, hogy a külföldön megjelent „félrevezető” könyvek után egy pártatlan bizottság lássa meg a dolgok valódi állását. Hiszen az új alkotmány szerintük teljesen egyenlő elbánást biztosít minden felekezetnek, s legalább olyan szabadság van náluk mint az előbbi uralom alatt. Az akkori közoktatásügyi miniszter az iskolákra vonatkozólag azt jegyzi meg, hogy két és fél év óta egy felekezeti iskolát sem zártak be, s ha mégis megtörtént volna, csak azért volt, mert nem volt megfelelő épületük és felszerelésük. A földművelésügyi miniszter azt emeli ki, hogy sem fajt sem intézményt nem részesítettek előnyben az agrártörvény végrehajtásánál. A király hangsúlyozta, hogy nem akarja a kisebbségeket megfosztani nyelvüktől, csak az az óhajtása, hogy románul is tanuljanak meg. A külügyminiszter különösen fontosnak tartja, hogy a kisebbségek jól érezzék magukat az országban, hiszen a román állam jövőjének stabilitása ettől függ.

Lássuk már most hogy fest az a sok szép ígéret az elfogulatlan szemlélők előtt. A 24-es bizottság körülutazta Erdélyt, meghallgatta a panaszokat és 135 konkrét sérelmet terjesztett a kormány elé. Utja végén közös megbeszélést tartott az összes kisebbségi egyházak, tehát a római katolikus, református, unitárius, magyar és szász lutheránus, képviselőivel és hivatalos felvilágosítást kapott tőlük ezeknek a kisebbségi csoportoknak viszonyairól. A tapasztalt tényekről szóbeli jelentést tettek Bukarestben, ahol a kormány azonnali jóvátételt ígért és kilátásba helyezte, hogy az írásban beadott memorandum tanácsai szerint, azonnal intézkedni fog.

A bizottság megállapításait azzal kezdi, hogyha a faji, nyelvi, felekezeti és gazdasági sérelmek orvoslására nem találnak megoldást, Erdély termékeny földje továbbra is Európa legszomorubb országa és a világbéke legnagyobb veszedelme marad. A kisebbségi egyházak jogati védő szövetségnek folytatni kell munkáját, s hirdetni kell az egész közvéleménynek a kisebbségek szerencsétlen sorsát mindaddig, amíg a románok politikája meg nem változik a kisebbségekkel szemben.

A román kormányhoz intézett memorandumukban a nehézségeket és visszaéléseket öt pontban foglalják össze:

I. Az új alkotmány kötelezi a társaságokat, hogy alapszabályaikat terjesszék fel a minisztériumhoz és a gyűlések megtartását kérvényezték, ezt a törvényt vonatkoztatják minden felekezeti összejövetelre.

II. Személyes visszaélések, ezekkel kapcsolatban kéri a magukról megfélemezett hivatalnokok megbüntetését.

III. A kisebbségi felekezetek vallásos meggyőződésükkel összhangban levő nevelésről való gondoskodásukban, a felekezeti iskolák fenntartásában sok sérelmet szenvednek.

IV. Az agrárreform végrehajtása részrehajló a kisebbségi egyházakkal szemben.

V. Végül egyes eseteket sorolnak fel, amelyek a fenti négy pontba be nem illeszthetők.

A román kormány válasza azzal kezdődik, hogy nem ismerik el ugyan, hogy bárki beleavatkozhat belügyeikbe, mégis szívesen adnak felvilágosítást a felhozott vádakra, mert ezek az ország ellenségeitől erednek, akiknek az érdeke, hogy rágalmazzák Romániát s ezért csak nyerhet az ország az igazság kiderülése által. Annak is tudatában van a kormány, hogy a kisebbségi kérdésben a legmesszebbmenő türelem és liberális szelleme lelkesíti. Megengedi, hogy az első zavaros időkben néhol történhettek visszaélések, de ezeknek azonnal véget vetett a kormány, amint tudtukra jutott. Egy-két kivétellel a 135 eset mindenikére válaszol a kormány; ezek közül csak egyet olvasok fel, hogy fogalmat alkothassunk a kormány válaszainak őszinteségéről: a hivatalnokok megvesztegethetőségéről a következőket mondja: A román állam sohasem tűrte el, hogy közhivatalnokok visszaéljenek állásukkal és törvénytelen cselekedetekre ragadtassák el magukat az ország lakosságával szemben, bármely valláshoz és nemzetiséghez is tartoznak, könnyű kitalálni, hogy az államhivatalnokok ellen felsorolt vádak a bizottság félrevezetését célozzák, maga az a tény, hogy az egyházfők semmit sem tudnak az állítólagos visszaélésekről eléggé bizonyítja, hogy rosszindulatu vádaskodásról van csupán szó. A bizottság erre megjegyzi, hogy a román kormány állandóan hivatkozik válaszaiban arra, hogy az erdélyi egyházfők nem is tudtak a felhozott sérelmekről és kéri az olvasókat vegyék figyelembe, hogy az egyházfők még a válasz megjelenése előtt nekik nyilvánosan is bizonyították ugyanezeket a sérelmeket, amelyeket a román kormány rájuk hivatkozva cáfol meg.

A román kormány kettő kivételével letagadja a visszaéléseket és csak egy esetben tett jóvá valamit (t. i. a torockói templomban tartott istentisztelet megzavarását állandó harangozás és toka verés által). A politikai vonatkozású kérdésekre egyáltalában nem válaszol, sőt le sem tagadja azt a tényt, hogy akiktől valamelyik hivatalnok önkényesen megállapítja,

hogyan román származású, azt erőszakkal a román egyházhoz és gyermekét, bár egy szót sem tud románul, román állami iskolába kényszeríti. 35 különböző esetet egyszerűen letagad. A bizottság megállapítja, hogy a kormány egy esetben sem folytatott le vizsgálatot, mert nem lehet vizsgálatnak és válasznak nevezni azt, hogy az iskolákat közérdekből zárták be, mert nem volt megfelelő iskolaépületük, akkor amidőn a kiváló iskolaépületeket maga a kormány vette el, tehát ő teremtette meg az iskola bezárásához vezető körülményeket. Saját tapasztalataival igazolja a bizottság a kisebbségeknek azt a panaszát, hogy a kormány nagy rokonszenvvel részletesen meghallgatja sérelmeiket és orvoslást ígér. Aztán semmi sem történik. Így járt az ő memorandumok is. **Megállapítják végső következtetés képen, hogy a román kormányt jogtiszteltre kell szorítani, mert nem egy faj, hanem az egész művelt világ becsületéről van szó.** A román kormány érezte, hogy a 24-es bizottság jelentése a világ szégyenpadjára feszíti, ezért egy erdélyi szász származású nővel, Tichner kisasszonnyal cáfolatot íratott. A felkezeti kisebbségek Erdélyben című munkára, ennek a jellemzésére elég annyi is, hogy Tichner kisasszony Dr. Csiki Gábor nagytiszteletű uráról, aki a bizottság mellett tolmácsi hivatalát töltötte be, azt állítja, hogy hamisan vezette a kihallgatásokat és megtévesztően tolmácsolta a sérelmeket.

1926-ban egy fiatal gyermek pap jelent meg köztünk, Amerikából jött ő is, Weis tiszteletes ur. Hallgatott, figyelt, elment Kolozsvárra is és amikor a román királyné kölsön megszerzése érdekében Amerikába utazott, Weis tiszteletes ur már jelentette a bizottságoknak, hogy Erdélyben minden a régiben van. A királyné amerikai tartózkodását is felhasználták ottani hittestvéreink arra, hogy az erdélyi magyar egyházak helyzetén segítsenek.

Dr. Cornish ur és társai még a bostoni érseket is meggyőzték arról, hogy itt humanitásról van szó és csatlakozásra bírták és a római kath. egyház bevonásával közös társaságot alakítottak az amerikai társadalom legkimagaslóbb embereiből. Hatvan tagú bizottság azzal a tiszteletteljes kérelemmel fordult a királynéhoz, hogy személyes befolyását vesse latba a román kormány kormányzata alatt élő vallási kisebbségek helyzetének enyhítésére.

Egy memorandum is készült 100.000 ember, politikusok, bankárok, egyetemi tanárok, egyházfők s más kimagasló egyéniségek irták alá. Ezt a memorandumot, a királyné hirtelen elutazása miatt nem adhatták át neki, hanem külön bizottság vitte el a washingtoni román követhöz, azzal a kéréssel, hogy juttassa el rendeltetési helyére. **Ez a memorandum azért fontos, mert egész világra szóló példát statuált azzal, hogy megnyerték aláírásra Dr. Connel ő eminenciáját, a bostoni hercegérseket; ez volt az első eset, hogy a külföldi római katolikus főpapság egyik tagja a protestánsokkal egyetértve érvényesítette befolyását a magyar egyházak érdekében.**

1927 nyarán újabb felekezeti bizottság látogatott el Erdélybe, ennek a bizottságnak a jelentése még nem jutott el hozzánk, de eljutott annak a híre, hogy a bizottság megjelent Washingtonban az amerikai külügyi államtitkárnál s arra kérték az emberiség nevében, hogy Amerika lépjen közbe hivatalosan az erdélyi kisebbségi egyházak védelmére.

Ha végig olvassuk ezeket a jelentéseket s ha meggondoljuk, hogy milyen széles körben ismertették meg ezek az unitáriusok és a többi kisebbségi egyházak elnyomatását és az egész magyarság súlyos szenvedését, el kell ismerjünk, hogy a kicsiny mustármag terebélyes fává szökkent szemünk előtt s a legjobb reménységgel lehetünk külföldi hittestvéreink további működése iránt. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy nem elég, ha külföldi hittestvéreink és barátaink egyesülnek sorsunk megjavításának érdekében, magunknak is példát kell vennünk erdélyi testvéreink a régi hős korba illő küzdelmeiről, a hajdani nagy prédikátorok bátor ellenállására és meg nem törő hitére van szükségünk nekünk is, hogy tanulva az odaát szenvedőktől, meghalljuk a Királyhágon túlról főtisztelendő püspök urunk szavait:

„Ne mondja magát unitáriusnak, aki azt mondja, hogy nem tudnánk hasonlóak lenni hitelődeink hűségéhez, buzgóságához és áldozatkészségéhez, amellyel mindig el tudták háritani az egyház feje fölött függő Damoklesz kardot. Csak akarnunk, de komolyan kell akarnunk, akaratunkak pedig tettekkel bizonyítanunk s a pokol kapui sem vehetnek rajtunk diadalmat; egyházunkat mi is épen és sértetlenül adhatjuk át utódainknak.”

„Addig irtottam a giz-gaszt, amíg körülöttem — íme — mindenütt virág nyilik.”

Abrahám Lincoln.

Egy a szükségeses dolog

(François Fénelon, 1651—1715)

Azt gondolná az ember, hogy kinek-kinek ezer apró gondja, sok-sok életbevágó érdeke van, pedig tulajdonképpen „egy a szükségeses dolog.” Hogyha erre fordítjuk minden figyelmünket, a többi magától is eligazodik. Hogyha ezt az egyet elhanyagoljuk, összes terveink rombadőlnek.

Mi az oka, hogy mégis annyifelé szétesztjük és méltatlan dolgokra pazaroljuk a mi szívünknek szeretetét? Hát nem sokkal jobb volna, hogyha egy központi eszme szolgálatában állva, annak szentelnők erőinknek legjavát?

Megfogadom, hogy ezután így teszek.

Az Úr színe előtt hálával borulok le s jókedvének védelme alatt, aggságoskodás nélkül, végzek erőmhöz képest mindent, amit az isteni

Gondviselés számomra kijelöl. A többivel nem törődöm. Az nem az én dolgom... „Atyám, a reám bízott munkát elvégeztem...” Milyen boldog az, aki Jézussal így adhat egykor számot az ő földi sáfárkodásáról!

A napi munka terhét az Isten rakta az én vállaimra. Neki dolgozom. Jutalmamat is Tőle várom. Mindent híven és pontosan teljesítek s azzal a zavartalan lelki nyugalommal, amely egyedül méltó az ő nagy nevének dicsőségéhez.

Semmit el nem hanyagolok. Sikereimet — ha lesznek — soha senki előtt fel nem hánytorgatom. Csak kérem a jó Istent, hogy az ő végtelen kegyelméből áldja meg az én hűséges munkámat.

P. b.

Amerika magyar barátságának titka

Dr. Enyedy Róbertné, sz. Püsköthy Mária tanárnőnek a Dávid Ferenc Egylet f. évi febr. 13-iki ülésén tartott és lapunk jelen számában közölt felolvasása egy pár olyan gondolatot és amerikai élményeim közül egy néhány olyan epizodot ébresztett fel emlékezetemben, amelyek most önkénytelenül is lapunk hasábjára kívánkoznak. A sok közül álljon tehát most itt egy pár:

*

Bizonyára többen gondolhattak lapunk olvasói közül arra, hogy vajjon mi lehet az oka annak a nagy jelentőségű érdeklődésnek, melyet ma Amerika Yankee társadalma az Amerikai Unitárius Egyházzal az élén Erdély földje és az erdélyi magyar kisebbségi Egyházakkal, katolikusokkal és protestánsokkal szemben egyaránt tanusít. Hiszen a tragikus összeomlás után nem mult el még egyetlen esztendő sem, amelyben az Amerikai Unitárius Egyház s majd annak az iniciatívájára a többi Protestáns Egyházak is időnkint el ne küldjék Erdélybe a maguk képviselőit, hogy óriási áldozatok árán segítséget, hitet és biztatást vigyenek oda, magyar testvéreiknek. Amerikai Unitárius Egyház kiadványai, melyekkel a művelt világ szimpatiaját óhajtották biztosítani erdélyi testvéreik számára csaknem világszerte ismeretesek. Mi lehet a titka ennek az igazán önzetlen és áldozatkész nagy érdeklődésnek? Egyik oka kétségtelen a közös vallásos hit. De van ezenkívül a dolognak egy másik, nem kevésbé mély oka is, amire magam is csak későre csak azután jöttem rá amiután a Yankee-k hazájának a földjét magam is megérintettem. Azok között szellemi erők között,

melyek a multban a kétország, a kis Erdélyország és a hatalmas Egyesült Államok történelmi eseményeit mozgatták valami megkapó rokonság mutatkozik. S ez a szellemi rokonság épen azokban az eseményekben nyert legjellegzetesebb kifejezést, melyek mindkét ország fejlődését századokra megszabták.

Erdély történelmét egy hősi eposznak is nevezhetnők, telve nagy veszteségek és nagy diadalok emlékével. Legjellegzetesebb történelmi esemény azonban, melynek emléke örök időkre fenmarad s amely a kis Erdélyországot egyetlené teszi a világtörténelemben, az 1557-iki tor-dai országgyűlés határozata marad, mely elsőnek proklamálja a világon a lelkiismereti szabadság jogát s biztosít szabadságot, egyenlőséget és testvéri békét minden vallásfelekezetek számára. Teszi ezt épen abban az időben, amikor a vallási türelmetlenség és gyűlölködés az ugynevezett művelt államokban Franciaországban, Hollandiában, Angliában egyaránt ép a legmagasabb fokát éri el s egymásután szedi véres áldozatait. Ez a körülmény tette egyben szép Erdélyországot a vallásszabadság és a felekezeti béke klasszikus földjére, ez a körülmény szerzett ennek kicsi országnak később az egész művelt világ előtt örök dicsőséget.

A XVII. század elején az angol puritánok ezrei hagyták el a brit partokat, hogy a vallásos üldözések elől új hazát keressenek, hol szívük szerint imádhathják teremtő Istenüket. Hollandia is mostoha maradt számukra. Egy kis csapat egy rozoga csolnakkal, melybe beleszálni ma Isten kísértésének látszana útravaló nélkül, csak szívükben az Istenbe vetett hittel új hazát keresni,

neki vágott az Atlanti Oceán zord hullámainak. Maguk se tudták hová mennek, csak azt érezték, hogy az Isten hívja és viszi őket. Hat hónapi hanyattatás után 1620-ban kikötött a reménység hajója a „Mayflower” „Május virága” a Plymouthi sziklás partokon. Partra szállt a vallásos hiteért üldözött sereg. Térdre borult, Istennek hálákat adott, Isten nevében munkához látott s elhintette lelki magvát egy óriás birodalomnak, mely hatalmával és már-már kulturájával is kezd árnyékot vetni az egész Európára. Az ő puritánok leszármazottjai akik azóta is a nemzet szellemi arisztokráciáját képviselik a tengeren túl, akik közül ma az Unitárius Egyház hívei kitevődnek s akik őseik rozoga hajójáról büszkén nevezik még ma is magukat Mayflowereknek, — a szó igazi értelmében vett Yankee-k valóban büszkék arra, amit ősapáik szelleme rengeteg őserdők nyomán alkotott.

Amerikát joggal nevezhetjük a csodás alkotások hazájának. De ennek a mesés méretekben fejlődő államnak is lecsodásabb alkotása, mely ezt az országot, mint Erdélyt az 1557 tordai országgyűlés, egyetlenné teszi a világtörténelemben mindig az 1776-iki függetlenségi nyilatkozat, — az Egyesült-Államok szellemi fundamentuma „Magna Charta”-ja marad. Felhőkarcolókat építhetnek, Párizsban is Berlinben is, de ilyen alkotás nincs több a világon. Declaration of Indipendence, — Ez tette az Egyesült Államokat azzá ami: a szabadság, az erő, a hatalom és a boldogulás mesés méretű hazájává.

Nos, itt van a titok amit keresünk. Az 1557. ik tordai országgyűlés proklamációjának, mely vallásszabadságot biztosít Erdély összes népei számára és a 1776-iki Concord-i függetlenségi deklarációnak, mely az Egyesült Államok fundamentumát rakta le, — belső szellemi jelentése ugyanaz. Mind a kettőben egy-egy nagy unitárius ember lelke reszket és él ott örökre. Az elsőben szent vallásunk alapítójáé, a Dávid Ferencé, — a másodikban a nagy Jefferson-é, kinek neve Amerikában szintén szent fogalom. Négyen voltak akiket az amerikai szenátus akkor Jefferson elnöklete alatt az új alkotmány kidolgozására és a függetlenségi nyilatkozat megszerkesztésére kiküldött. A négy közül három, az elnökkel együtt, ki az oroszán részt vitte és a szövegezés munkáját is végezte három unitárius ember volt. Ennek a lelki rokonságnak az érzete él ott, ha sokszor csak öntudatlanul is, az amerikai atyafiaknak a szívében, ez hajlítja őket felénk megértéssel és szeretettel és ezt képesíti rá őket azokra az önzetlen, nagy áldozatokra, melyeket erdélyi magyar testvéreikért hoznak. Itt a magyarázata annak, hogy a vérbeli Yankee vallásfelekezet különbség nélkül úgy tekint Erdély felé, mint Mecca felé a hithű mohamedán. Ez a körülmény magyarázza meg azt, hogy Amerikában vannak édesanyák, akik

még a gyermekeiket is megtanították imádkozni az erdélyi magyar testvéreikért.

* * *

Soha se felejttem el. Mint életemnek egyik legdrágább emléke fog élni szüntelen lelkemben az a jelenet, melynek egy esti alkonyatkor hegyvidékes Vermont államnak egyik kis falujában Windsorban voltam a tanuja, — közel a kanadai határhoz. Egyik Erdélyben is járt barátunknak voltam a vendége. Ott ültem magányosan, a fehér falu villa verandáján, mely egy leszökő magaslaton épült és uralta a völgyben meglapult falut s figyelte lent a mélyben kanyargó Connecticut folyó csendes folyását. Juliusi alkonyat volt. A nap mint egy óriási véres korong elbujt a távolban kéklő kanadai határhegyek mögé. Az est hűs szürkülete ereszkedett alá lassan, barátságosan a vidám falu fölé. S egyszerre megszólal az esti harangszó s hangja, mint anyai vigasztalás elbusult lelki gyermeke felé, száll fel hozzám a falu felől. Olyan édes, olyan ismerős, olyan régi hangok! Gyermekkori emlékeim ébredtek: mintha csak a Nagyküüllöt láttam volna ismét, mint hogyha csak a kereszturi öreg harang küldte volna hozzám a távolba, áldott üzenetét. Elérzékenykedtem, mint egy gyermek. Magamban voltam, egyedül. A ház urnője négyéves kis fiát vitte lefektetni. S amint a harang elhallgatott, szelid kongását a kis gyermek imádságának meleg hangja váltotta fel s szűrődött ki hozzám a gyermekszoba nyitott ablakán. Milyen megható volt a gyermek imádsága, amint a jó Isten áldását kért ártatlan fejére, édes szülőire, édes hazájára és és... amit most hallottam, könnyeket csalt elérzékenyült szívemből szemembe... Isten áldását kérte erdélyi magyar testvéreire is. Érettünk, elesett népünkért is imádkozott az az ártatlan gyermek. Édesanyja tanította így. S ez nemcsak egy elszigetelt eset volt csupán. Amint később személyesen is boldog bizonyosságot nyertem a dologról, az amerikai unitárius vasárnapi iskolák növendékei a lecke utáni áldás kérő imádságukban nem feledkeznek meg soha erdélyi magyar testvéreikről se. Ó, ilyen imádság a jó Istennél bizonyára meghallgatást talál!

* * *

Nem véletlen dolog az, hogy Kossuth Lajosnak, a magyar nemzet apostolának a diadalútját Bostonba a Yankee-k fővárosába s majd az egész amerikai nép szívébe is elsősorban épen az amerikai unitáriusok készítették elő. Nemcsak azért történt ez akkor így, mert az unitáriusok mint az Egyesült-Államok szellemi arisztokratái, mint a Mayflowerek, a honalapító puritánok egyenes leszármazottai, a nemzet életében akkor is vezető szerepet vittek. Volt ennek ennél még mélyebb magyarázata is. Része volt ebben annak a lelki rokonságnak is, melyet a vérbeli yankee, mindarról, ami a szabadság jel-

szava alatt történik és ami magyar és Erdélylyel kapcsolatos — öntudatlanul is érez. Sohase felejttem el azt a gyermekarcú öreg embert, ki egy napon ujjongva keresett fel Bostonban lakásomon, hogy elmesélje nekem a nagy csodát, hogy ő gyermekkorában látta Kossuth Lajost. Édes anyja a tömeg fölé emelte, hogy megpillanthassa kocsiját, amint az a Common sarkán a Fenul Hall felé befordult. Massachusetts állam kormányzójának a jobbján ült, jellegzetes pörge kalapjával a fején s a kalapon árvalányhaj lengett. Ettől a naptól kezdve mindenki csak pörge kalapot akart viselni s a puha kalapot az öreg emberek még ma is Kossuth kalapnak nevezik a Yankee-k hazájában. Egy másik öreg ember azzal dicsekedett, hogy ő is ott állt Concord város kapujában, amikor a nagy filozófus Emerson, a város unitárius papja üdvözölte a magyar nemzet apostolát, ki a város területére lépett, hogy — amint maga mondta — saját lábával érintse azt a szent földet, hol az Egyesült-Államok függetlenségét kikiáltották s hogy a szent föld érintéséből új erőt merítsen Magyarország felszabadításáért folytatott küzdelméhez. Aki ma Boston város egyik-másik unitárius templomába betéved, Kossuth lelkével találkozik az ott most is. Nemzetünk apostolának egy-egy drága mondása rámába foglalva függ a falakon, melyek egykor eleven hangját visszhangozták, amint ezeknek a templomoknak a szószékeiről beszélt, mint a szabadság ihletett prófétája. Talán ezekre a napokra gondolt vissza Kossuth, mikor azt mondotta, hogy az unitarizmus a jövő vallása. Nem véletlen dolog tehát az se, hogy a nagy Kossuth szeretett nővére Zulavszkyné, Kossuth Emilia, ki együtt bujdosott a bujdosóval Amerikában, de aki az európai partokat ismét sohase láthatta, a Brooklyni unitárius temetőjében talált nyugalmat és sírját az egyházközség nőszövetsége minden esztendőben virággal hinti be. Megilletődve álltam meg síremléke előtt, ahol az egyszerű köre „ezt írva találtam:”

„Yee, who return, when Hungary is free

O, take my dust with thee, for my heart is there”

Vagyis:

„Te, ki hazatérsz, mikor Magyarország szabad lesz,
Óh vidd poraimat magaddal, mert szívem az ott van.”

Vajjon lesz-e, aki megérti az elnémult ajak utolsó kérését.

*

Edward Everett Hale unitárius lelkész, a polgárháború hallhatatlan hőse, Lincoln Ábrahám bajtársa, kinek hatalmas bronz szobra ma Boston város történelmi nagy terét, a Common-uralja a 60-as években Kolozsváron járt. Látogatása emlékére a kolozsvári Unitárius Egyházközség a régi erdélyi ötvösművészet remekével, egy arany urvacsorai tányérral ajándékozta meg a nagy férfit. Drága kincsként vitte azt magával s a nagy ünnepeken urvacsora osztás

alkalmával áhítatos kegyelettel használta azt bostoni templomában. Halála után a ritka értékű történelmi tányér végrendelete értelmében Boston város muzeumának az őrizetébe került. Bostonba érkezésem alkalmából a King's Chapelben a Yankee-k ősi templomában uri szentvacsorával egybekötött istentiszteletet tartottunk. A hivek kívánságának megfelelően nekem jutott az a nagy kitüntetés, hogy az urvacsorakerenyerét épen erről a történelmi tányérról, mint a kolozsvári Unitárius Egyházközség akkori lelkesze, én osszam ki a hivek közt. Sohase fogom elfelejteni azt a mélységes áhítatot, mellyel a gyülekezet tagjai, férfiak és nők, egyetemi tanárok, üzlet emberek, bankárok, magasrangú közéleti emberek erről a tányérról nyújtott urvacsorai kereneret kezemből elvették. A vallásos érzületen kívül benne volt ebben az áhítatban Erdély dicsőséges multjának a megbecsülése és szeretete is.

*

Az amerikai unitárius lélek áldozatkészése nyert meghatározó kifejezést a közelmultban Smith Jeremiás hitrokonunk nobilis cselekedetében is. Magára vállalt, amint egyszer nekem mondta, egy népszerűtlen feladatot, Magyarország pénzügyi ellenőrzését. Bostonban ügyvédi irodáját bezárta, Budapestre jött, bezárkózott a pénzügyminiszterium egyik szobájába. Jórészt senkivel se érintkezett. Csak dolgozott és dolgozott. Dolgozott oly nagy igazságérzettel s fajunk iránt oly nagy szeretettel, hogy nemcsak a Népszövetség nagy urait kötelezte vele hálára, hanem az egész magyar nemzet szívét is meghódította. Hasonló helyzetben egy másik úr, Bécsben hatalmas vagyont gyűjtött s vitt haza magával. Ő pedig elment olyan szegényen, ahogy ide jött. Még a Népszövetség által számára kiutalt fizetését is itt hagyta a jövő Magyarországra, a magyar ifjúság számára. Vagyon helyett egy szegény nemzet örök háláját vitte haza magával.

Dr. Csiki Gábor.

HIREK

Telefonszámunk: Lipót 974-24.

— Lapzártakor vettük a szomorú hírt: főpásztorunk, Ferencz József püspök úrnak haláláról. Régen sejtett s mégis váratlanul érkezett halálhíre megrendített bennünket. Jóságos, öreg pátriárkánk rokonszenves arca már csak emlék lesz számunkra. Emlékének lapunk is áldozni kíván és külön megjelenő, — róla beszélő — számmal fogunk adózni nagyságának.

Színes és jó anyagból készült, formásan szabott új ruhában jelenik meg az Unitárius Értesítő újévüktől kezdve. Gondolják el olvasóink, mennyivel kerül ez több pengőbe, mint az eddigiek. Mi ilyen változás mellett sem kérünk többet mint eddig. — csak annyit kérünk, hogy legalább lapunk árát (egy évre 4 pengő) sziveskedjenek beküldeni. Mi igyekszünk, sokat, szépet és jót adni, — kérjük tehát azt a keveset, amelyből mindazt — amit adunk — kiállithatjuk.

Istentiszteletek a fővárosban és környékén minden vasárnap délelőtt 11 órakor az V., Koháry-utcai templomban. Minden hó második vasárnapján délután 4 órakor a VIII., Csobánc-utcai elemi iskolában és minden hó utolsó vasárnapján délelőtt 11 órakor Pestszentlőrincen a kulturházban.

Tanuló-ifjúságunk számára minden hó második vasárnapján az elemisták és a középiskolák I—IV. oszt., minden hó utolsó vasárnapján pedig az V—VIII. oszt. és iparostanoncok számára istentiszteletet tart Jancsi László lelkész, a templomban. Az istentisztelet ideje: reggel 9 óra. Megjelenés kötelező.

Esketést, keresztelést, temetést egy nappal előbb kell bejelenteni. Ezt saját érdekében mindenki tartsa szem előtt. Hivatalos órák: délelőtt 9-től és délután 3 óráig.

Lakásváltoztatás esetén egy levelezőlapon kérjük az értesítést az új címről, hogy lapunkat pontosan kézbesíthessük.

Ha egy családban betegség, vagy egyéb baj támad, ha valamely család tagja kórházi ápolás alá kerül, hozzátartozói levélben vagy telefonon értesítsék a lelkészi hivatalt erről, hogy amennyire erőnktől telik, enyhítsük testi-lelki fájdalmát, szenvedő testvérünknek.

Rendőr istentiszteleteink november havában kezdődtek meg. Józán Miklós püspöki vikárius, a rendőrök evangelizátora minden hó harmadik csütörtökén este 6 órakor szolgál rendőrhiveinkkel az Ur színe előtt.

Pénztári órák a budapesti lelkészi hivatalban délelőtt 9-től délután 3-ig. Adót, előfizetést, adományt átvesz Gál Miklós pénztáros.

Angol órák. Hétfőn délután 5—7-ig és kedden délután 3—5-ig kezdődnek az egyházi tanácsteremben, V., Koháry-utca 4. I. em. 8. (a templom alatt). Minden hó utolsó péntekjén társalgás.

— A konfirmációra való előkészítés március első vasárnapján kezdődik. Minden 14. életévét betöltött fiú és leány jelentkezék idejében a lelkészi hivatalban vagy a hitoktató lelkésznél.

Márciusban a Dávid Ferenc Egylet felolvasó estélye elmarad, mert helyette a Brassai Sámuel Ifjúsági Egylet tart márciusi ünnepélyt. Március 15-én d. u. 5 órakor kezdődik az ifjúság szabadság-ünnepé az V., Koháry-utcai templomban, amelyre minden magyar és székely unitárius embert szeretettel meghívunk.

— Hivatalos ünnep március 15-én. Mióta törvénybe iktatták és nemzeti ünneppé avatták hivatalosan is, az egyházak és Istentiszteletet tartanak ezen a napon. A mi egyházi főhatóságunk is elrendelte s e rendelete alapján március 15-én (csütörtök) d. e. 11 órakor a Koháry-utcai templomban is Istentiszteletet tartunk.

— Józán vikáriusunk is résztvesz a márciusi Kossuth-ünnepélyre Amerikába induló zarándokcsoportban. A Felsőház egyik képviselője lesz az ünnepélyen és március 5-én útra kél, az új világba, hogy teljesítse a haza által rá rótt kötelességet, nemzetünk diadalmas „Prófétájának” emléke előtt. Jó utat és szerencsés hazatérést kívánunk.

A Leányegylet havonta kétszer tart összejövetelt a tanácsteremben. Minden hó első és harmadik vasárnapján délután fél 4 órakor.

Januári és februári Dávid Ferenc Egyleti vallásos estélyeink január 13-án és február 10-én a rendkívüli-ség jegyében folytak le. Mindkét felolvasás nekünk unitáriusoknak és magyaroknak és székelyeknek közel esett a szívéhez. Dr. Enyedy Róbertné Pünkösti Mária dr. „Az unitarizmus a békerevizio szolgálatában” címen az unitáriusok, különösen az amerikai unitáriusok felvilágosító szerepéről és a magyar unitáriusok kálváriájáról tartott érdekes és alapos előtanulmányt igénylő felolvasást. A felolvasást jelen számunkban közöljük is, hogy a benne foglalt értékes adatok közkincsévé váljanak minden hívünknek. A februári előadó dr. Péterffy Mária orvos volt, aki a Rockefeller alapítvány segítségével 2 évet töltött Amerikában tanulmányúton és e két év tapasztalatait tárta elénk, az amerikai ember lelki világáról, politikai, vallási és társadalmi életéről, közvetlen és folyékony szabad előadásban. Mélyen bevilágító fényrel tükrözött bele az amerikai polgár lélektanának rejtelseibe. Ugy az ő, mint a Pünkösti Mária dr. élvezetes előadását Kötsky Baby csellóművésznő, Sebők Margit hegedűművésznő és Szedlák Teréz énekművésznő hegedű illetve énekszámai valamint dr. Barzu Liviusz és dr. Molnár Jenő Antal művészi orgonaszámok vezették és zárták be, amivel mindkét estély szellemi értékét emelték.

— Csekkünkön, amelynek száma 30.400, csak egyházi adót és az Értesítő árát lehet beküldeni. Bármilyen másfélű küldeményt postautalványon kérünk.

— Missziói utak. Február 22-én Kétegyházán keresztelt Józán Miklós püspöki vikárius egy Havranek Lajos nevű (toroczkóról származó) hívünknel.

— **Templomi hangversenyt** rendez március 8-án este 6 órakor Koháry-utcai templomunkban az Unitárius Nők Szövetsége. Ez a kis Nőszövetség hosszú idő óta hősies küzdelmet folytat egyházunk szegényei és sorsüldözöttei keserves sorsával szemben. Ehhez a harchoz azonban pénz kell. Pénz, amit kenyérre, ruhára, tankönyvre cserélhet el a szegények számára. Pénz kell sok. A sok pénzből egy keveset ettől a hangversenytől vár a Népszövetség. A műsor csupa zene és énekszám. Belépődíj nincs, de a műsormegváltás kötelező. A műsor ára 1 pengő. Ezen felül érkező minden adományt hálás szeretettel kér a Nőszövetség.

— **Békéscsabán** március 18-án d. e. 11 órakor a református templomban, Debrecenben április 1-én (virágvasárnap) d. e. 11 órakor lesz ünnepi Istentisztelet és úrvacsora a közeledő husvét alkalmából a ref. templomban. Utóbbi két helyen dr. Csiki Gábor missziói lelkész szolgál.

— **Dr. Koncz János** csepeli főjegyző hivünket a kormányzó úr legfelső elismerésével tüntette ki. Midőn erről örömmel adunk hírt, mi is gratulálunk a munkás élettal megérdemelt kitüntetéshez.

— **Csiki Pál** irodaigazgató, szerény és feltűnés nélkül hűségesen dolgozó hivünket, minisztere, a honvédelmi miniszter úr elismerésével tüntette ki Egy becsületes munkával töltött élet megbecsülése nyert ezzel kifejezést az emberek előtt. Kívánjuk, hogy hűséges munkássága jutalmát — egyszer Istentől is megkapja.

Az abrudbányai templomra még a következő adományokat kaptuk: Szederjesi Ilona 2 P. Eddigi gyűjtésünk: 1198 P 57 fill. és 139 lei. Összesen 1200 P 57 fill. és 139 lei. Ezt az összeget 1928 február 12-én postautalványon rendeltetési helyére juttattuk. Utóbb érkezett adomány: Mózes András 5 P. Ezt utólag fogjuk eljuttatni s ezzel az adakozókra Isten áldását kérjük.

— **Debreceni Leányegyházunk** az új imaházba már egy szép harmonikumot is szerzett 1300 pengővel. Az új imaház felszentelése a köri közgyűlés alkalmával történik meg.

— **Kebli Tanács** ülést tart a budapesti egyházközség február 26-án (vasárnap) d. u. 5 órakor. Ezt megelőzőleg, február 24-én (péntek) a Gazdasági Bizottság, február 25-én (szombat) a Hit és Nevelésügyi Bizottságok üléseznek d. u. 5 órakor a Tanácsteremben. Kebli Tanács ülés után este 7 órakor közgyűlés.

— **A Magyar Jogászegylet és a Nemzetközi Jogi Egyesület** magyar csoportja 1928 február 4-én d. u. együttes ülést tartott az ügyvédi kamarában. Ezen az ülésen dr. Polgár Imre bírósági titkár hivünk érdekes és jogászai körökben érdeklődést keltő előadást tartott „az állandó nemzetközi bíróság véleményő hatásköre” címen.

— **A pécsi református egyháznak** február 5-én meleg és bensőséges ünnepe volt. Díszközgyűlés keretében üdvözölték közszeretben álló esperesüket Nyári Pált lelkészi szolgálatának 25 éves jubileuma alkalmából. Ez az évforduló nemcsak a pécsi reformátusságnak ünnepe, hanem Pécs város egész társadalmának ünnepe volt, mert Nyári Pál puritán egyéniségével, értékes munkásságával osztatlan szeretetet és közbecsülést szerzett. Mint testvérünket és jóakaró barátunkat mi is szeretettel köszöntjük s munkálkodására továbbra is Isten áldását kívánjuk.

— **Egy gyermekes házaspár** keres házmesteri állást. Szives értesítést a lelkészi hivatalba kérünk.

— **A Protestáns Nőszövetség** f. évi október hónap folyamán rendezi V. országos kézimunka kiállítását. Kiállítók már mostantól kezdve jelentkezhetnek írásban bármikor, személyesen minden szerdán d. e. 10—2 óráig a VIII. Üllői-út 24. sz. a. irodában.

Halottaink

Dr. Masznyik Endréné életének 62. évében 1928 január 30-án sírba követte nagynevű urát.

Pálffy Gyula állategészségügyi felügyelő 61 éves korában, 1928 január 18-án,

özv. Kiss Sámuelné (erkedi születésű) 52 éves korában Rákospalotán, január 22-én,

Dr. Kozma Viktor néhai Kozma Dimén énlakai papunk fia, postatakaréki tisztviselő ifjúsága 28. évében január 30-án,

Szombat Dénes gazdatiszt (de Szabéd) 41 éves korában február hó 11-én és

Putnoky Elemér 68 éves korában, február 13-án meghalt.

Isten adjon békességet testeiknek, üdvösséget lelkeiknek.

Felelős kiadó: Biró Lajos.
Nyomatott
„Jupiter” könyvnyomdában
Budapesten,
VI., Horn Ede-utca 6.
Nyomásért felelős:
Klein Samu

